

Žene u antičkim frazemima

Kao što smo već najavili, u ovome broju *Hrvatskoga jezika* nastavljamo s objašnjavanjem općeeuropskih frazema koji su motivirani ženama iz antičkih mitova. Iako je takvih frazema malo, popularni su i često se upotrebljavaju u hrvatskome jeziku, a postali su i motivacija za nastanak novih frazema.

Pandorina kutija

Frazem *Pandorina kutija* označuje skrivene nevolje koje mogu naglo izbiti na površinu ili izvor svih zala. Motiviran je likom prve žene, koju je prema grčkome mitu Zeus poslao na zemlju osvećujući se za Prometejevu otmicu vatre. Prekrasnu je djevojku Pandoru na Zeusov zahtjev stvorio bog Hefest od zemlje i vode, a ostali su je bogovi obdarili vrijednim darovima. Dobila je i posudu, u mlađim interpretacijama čuvenu kutiju, u kojoj su bila zatvorena sva svjetska zla. Na Zemlju je poslana da Prometejevu bratu Epimeteju donese darove s Olimpa, a on se zaljubio u nju i usprkos bratovim upozorenjima primio darove. Kad je nestrpljivo i radozno otvorila kutiju, iz nje su izletjela sva zla, nesreće i bolesti koje su mogle snaći ljudski rod. Pandora je brzo zatvorila kutiju, a na njezinu je dnu ostala samo nada.

Legendu o Pandori prvi je ispričao grčki pjesnik Heziod (oko 700. godine prije Krista) u svojemu spjevu *Poslovi i dani*, spominjući da su svjetska zla bila pohranjena u zatvorenome keramičkom spremniku, svojevrsnome ćupu (grčki *πίθος*). Kako su Heziodovu priču preuzeli, prepričavali i dorađivali mnogi autori, na kraju smo dobili

Pandorinu kutiju. Za tu je promjenu u prvome redu zaslužan Erazmo Roterdamski, koji je u 16. stoljeću prevodeći Heziodovu priču na latinski pogrešno iščitao grčku riječ *πίθος* (*pithos*) kao *πυξίς* (*pyxis*) i preveo je riječju *kutija*. Frazem *Pandorina kutija* često se ostvaruje s glagolskom sastavnicom (*otvoriti Pandorinu kutiju*) i postoji u mnogim europskim jezicima bez obzira na zamjenu opće imenice (engleski *to open a Pandora's*

box, njemački *die Büchse der Pandora öffnen / Pandoras Büchse öffnen*, francuski *ouvrir la boîte de Pandore*, talijanski *aprire il (un) vaso di Pandora*, ruski *открыть ящик Пандоры*, češki *otevřít Pandorinu schránku*, poljski *otworzyć puszkę Pandory*). Zanimljivo je da se frazem nakon svih prijevodnih lutanja vratio u grčki jezik te danas u novogrčkome ima sastavnicu *kutija* (*ανοίγω το κουτί της Πανδώρας*).

Eridina jabuka

U europskim frazeologijama supostoje frazemi čija bi prijevodna istovrijednica u hrvatskome jeziku bila frazem *jabuka razdora* (npr. engleski *apple of discord*, *golden apple of discord*, njemački *Zankapfel*, *Apfel der Zwietracht*, *Erisapfel*, francuski *la pomme de discorde*, talijanski *mela della discordia*, *il pomo della discordia*, ruski *яблоко раздора*...). Samo u njemačkome postoji frazem kojim se označuje *jabuka razdora* koji bi u doslovnome prijevodu glasio *Eridina jabuka*.

Frazem *jabuka razdora* označuje povod svađe ili nesuglasice te se upotrebljava za opisivanje postupaka i radnja koji će neizbježno izazvati sukobe s posljedicama velikih razmjera. Frazem je antičkoga podrijetla, a u njegovu se semantičkome talogu nalazi mit o božici svađe i razdora Eridi te jabuci

koju je bacila na vjenčanju Ahilejevih roditelja, morske nimfe Tetide i smrtnika kralja Peleja. Na to su vjenčanje bili pozvani svi bogovi i božice osim božice Eride, koja nije bila pozvana da ne bi pokvarila svečanost i raspoloženje uzvanika svojom nazočnošću jer je bila poznata po tomu da je uvijek, gdje god bi se pojavila, širila raznorazne glasine, raspirivala ljubomoru i izazivala svađu. To je razbjesnilo božicu Eridu i ona se nepozvana pojavila na vjenčanju te bacila pred božice Heru, Afroditu i Atenu zlatnu jabuku s natpisom *Najljepšoj!* (grčki *καλλίστη*). Time je učinila ono što je najbolje znala – izazvala je žestoku svađu među taštim božicama jer je svaka od njih umislila da baš ona zaslužuje titulu najljepše. Konačni je sud o njihovoj ljepoti trebao donijeti Zeus, koji je svoj neugodni zadatak prepustio mladomu i lijepomu Parisu, sinu trojanskoga kralja Prijama, jer se nije htio zamjeriti lijepim božicama sluteći osvetu gubitnica. Paris je u prvi mah odlučio podijeliti jabuku na tri dijela te riješiti slučaj bez uvrede i zamjeranja. Međutim, božice su ga pokušale potkupiti primamljivim ponudama. Hera mu je ponudila da bude vladar Europe i Azije te najbogatiji čovjek na svijetu. Božica mudrosti Atena ponudila mu je da bude pobjednik u svim budućim bitkama te najljepši i najpametniji čovjek na svijetu. Božica ljepote i ljubavi Afrodita obećala mu je najljepšu ženu na svijetu utjelovljenu u

Heleni, kćeri Zeusa i Lede, koja je bila udana za spartanskoga kralja Menelaja. Također, obećala je da će utjecati na Helenu da mu uzvratilj ljubav. Parisu je najprimamljivija bila Afroditina ponuda i njoj je dodijelio jabuku. Parisova odluka, poznatija kao Parisov sud, posredno je dovela do čuvenoga Trojanskog rata, tj. Parisove otmice prelijepa Helene.

Arijadnina nit

Frazemska sintagma *Arijadnina nit* u hrvatskome se jeziku rjeđe upotrebljava i označuje spasonosno sredstvo, tj. sredstvo koje pomaže čovjeku da se izvuče iz teškoga položaja. Frazem je općeeuropski (engleski *the Ariadne's thread*, njemački *der Faden der Ariadne*, francuski *le fil d'Ariane*, talijanski *il filo d'Arianna*, ruski *ариаднина нить*, češki *Ariadnina nit*, *Ariadnino klubko*, poljski *nić Ariadny*) i utemeljen je na antičkoj

priči o Arijadni, kćeri kretskoga kralja Minosa, koja je s pomoću klupka konca iz labirinta spasila junaka Tezeja, sina atenskoga kralja Egeja.

Kretski kralj Minos zaratio je s Atenjanima da bi osvetio smrt svojega sina Androgeja, koji je prema nekim izvorima ubijen nakon što je na Panatenskoj festivalu pobijedio vječnoga pobjednika – atenskoga kralja Egeja. Stoga je Minos tražio od Atenjana da svake godine (prema nekim izvorima svakih devet godina)

žrtvuju po sedam atenskih mladića i djevojaka Minotauru, kretskomu čudovištu s ljudskim tijelom i glavom bika, koji je bio sin Minosove žene Pasifaje i прекрасnoga bijelog bika. Tezej se dobrovoljno prijavio u treću skupinu za žrtvovanje obećavši svojemu ocu Egeju da će ubiti Minotaura i spasiti Atenjane od daljnega žrtvovanja.

Minosova prelijepa kći Arijadna bila je zadužena da čuva ulaz u veliki labirint palače u Knososu u kojemu je živio njezin brat Minotaur i u kojemu su se prinobile žrtve. Arijadna se na prvi pogled zaljubila u lijepoga i hrabroga Tezeja te ga je pokušala odvratiti od njegova nauma. Kad je vidjela da to nije moguće, pomogla mu je tako da mu je podarila mač i veliko klupko vune koje je trebao odmotavati od početka labirinta. Tako je, slijedeći vlastiti trag, trebao osigurati povratak, tj. izlazak iz labirinta. Pobjedivši Minotaura, Tezej je iz zahvalnosti pobjegao s Arijadnom, ali ju je usnulu ostavio na otoku Naksosu i sam krenuo kući. Nad napuštenom, usamljenom i silno žalosnom Arijadnom sažalio se bog Dioniz te ju je učinio svojom suprugom i božicom.

Tezej je nadomak kopna zaboravio razviti bijela jedra koja bi signalizirala pobjedu te je njegov otac Egej, pomislivši najgore, počinio samoubojstvo tako što se bacio u more koje je po njemu prozvano Egejsko more.

